

sincs hatalma fölöttem, hanem azt is, hogy az *idegenkedve fogadott ember* tekintetében meglelhető volt az a más, amely ha elfogadja az embert, akkor bizony ezt az elfogadást mi isteni kegyelemként éljük meg.

Először lényegtelen olvasmányoknak tűnt Krasznahorkai László könyve. Később zavart a sok, nagyon sok „metaszöveg”, amely azt volt hivatott megmagyarázni, hogyan és miért úgy beszél az elbeszélő, ahogy. A végén pedig úgy tettem le a könyvet, hogy megjártam egy fontos utat, amit Dantéval, Jézussal szoktak, de ebben a könyvben is meg lehet járni. A mondatok sokszor gátját jelentették a történetnek, ugyanakkor szépek is voltak. Valamiféle barokk kacifántosság az alapja ennek a szépségnek. S ugyanez az oka annak is, hogy a könyv rövidege ellenére is huzamos olvasmányélmény rejlik benne. Talán az egyetlen kevésbé sikerült megoldás az elbeszélő jelen idejének a megmutatása, de az is lehet, hogy az a háborúra való utalás, ami itt történik, avatja a szöveget még fontosabbá, még istenibben emberi megnyilatkozássá. (*Széphalom Könyvműhely, 1992.*)

Zsélyi Ferenc

Kabdebó Lóránt új Szabó Lőrinc-könyve

Saját szavainak tanúsága szerint korábbi, háromkötetes monográfiájában azt követte nyomon irodalomtörténészként a szerző, ami Szabó Lőrincnek „személyesen jellemző volt életútjára”, a *Vers és valóság* címmel megjelent könyv pedig még szorosabbra vont összefüggéshálózatban mutatta meg az egyes költői művek kötöttségeit a lírikus egyes életmozzanataihoz. „Jelen dolgozatomban azt kerestem – fogalmazza meg visszatekintve –, hogy lép túl költészetében személyes adottságain, élethelyzetein, csapdáin, hogyan emelkedik a Nyugat-líra paradigmaalkotó nagyjává és összegezőjévé”.

Úgy látja, hogy a magyar költészet egészében jelentős változásokra kerül sor 1926 után. Egy erőteljes indítatású tehetségeket magában hordozó nemzedék emberi-művészi beérésének lehetünk tanúi, a társadalom mind súlyosabb válságba jutásának ellentmondásos helyzetében. Szabó Lőrincben éppenséggel az expresszionista hevület és a költészet társadalmi hasznosításának szándéka ellentéteződik: létrejönnek a „Te meg a Világ” viszonylatrendszer kettősében fogant, kiemelkedő teljesítményt nyújtó versek. A kialakuló leíró-elbeszélő verstípusból megformálódnak azután a drámaibb arculatú művek: a monológyszerű megnyilatkozásokat kezdik fölváltani a nyílt vagy rejtett többszólamúságra, a párbeszédre vagy esetleg az önmegszólításra épülő alkotások. A tények regisztrálása növekvő mértékben telítődik gondolati elemekkel, az erősödő létbölcsélet pedig az Egy – a helyzetét világában fölmérni kényszerülő, mind kiszolgáltattottabbá váló egyén – alakját veszi vallatóra. Immár nem valamilyen valós vagy vélt közösségnek, hanem az egyes ember önvédelmének szolgálatára vállalkozva.

A költő racionálisan keresi az igazságot, de a látás-tapintás-érzékelés kiindulópontjainak talaján építkező gondolatok már nem bizonyulnak számára kielégítőknak: a sejtések érvényre engedése – hol „tündér”, hol félelmetes titkokra vonatkozóan – a korábbiaknál összetettebb nyelvi struktúrákat teremt. Az egyértelmű kijelentéseket ún. létverseiben fölváltják az érzelmileg ambivalensek vagy éppen ellenpontosítottak. Eleven

és élet nélküli létezés kontrasztjának, vagy a férfi-nő viszony alapszerkezetének kérdései egyaránt foglalkoztatják a költőt – elszáradó bokrok és lecsupaszodó csontvázak mutatkoznak meg egyetemes jelentések hordozóiként, évezredes sivatagi kőszobrok „fogalmazznak meg” számára létbölcséleti ítéleteket. Társával szembesülve sem az egyéni arculat személyes varázsának engedi át magát, sokkal inkább az interszjektív mozzanatokat elemzi, küzdelmek és önfeladások általános lehetőségeivel szembesülve.

De akár egy víztükör fölé hajló fűzfa megpillantása is remekmű írására tudja indítani.

Az új Szabó Lőrinc-monográfia olyan gócpontoknak a körültagogatására vállalkozik, melyek a lépésről lépésre előrejutó leírásokban nem nyerhettek fontosságuknak megfelelő tárgyalást. Főként egyes alkotások vizsgálatára összpontosít: kiemelkedő esztétikai értékek filozófiai „mögöttesének” megvilágítására, egyszersmind fejlődéstörténeti szerepük tisztázására. Körvonalazható *verstípusok* mibenlétére rákérdezve, az adott típusba sorolható más műveket – akár fordításokat – sem veszítve szem elől. Az *Egy álmai*, a *Sivatagban*, az *Egy téli bodzabokorhoz*, a *Fűz a tóparton* és „az élet töredékeiből a nem töredékes személyiség” összeállítására törekvő *Tücsökzene* (illetőleg ennek néhány fontos részlete) kerül így középpontba. Jórészt indokoltan.

Különösen a szerkezeti tényezők szerepét vizsgálja Kabdebó Lóránt kifinomult érzékkel és elmélyülten, nem szentel azonban kevés figyelmet a kifejeződő emberi magatartások megértésének sem, joggal idézve ennek során magának a költőnek a szavait: „az író ... sok életet él egyszerre és egymás mellett, nem pedig egy elvet”. Az említettekén kívül a közismert, jelentésében azonban nem teljesen egyértelmű remekmű: a *Semmiért Egészen* jobb megértéséhez is hozzásegít.

Érdekes, hasznos könyvvel egészítette tehát ki Szabó Lőrincre vonatkozó munkásságát Kabdebó Lóránt. Hiányérzetet csak keveset hagy maga után. Vitára, fenntartások megfogalmazására valamivel többször ösztönöz.

Néha az a – kissé prózai – kérdés is megfogalmazódhat az olvasóban, hogy vajon nem nyúlik-e egy-egy versnek a tárgyalása már túlságosan is hosszúra. (Természetesen nem a *Tücsökzene* esetében jön ez számításba.) Helyenként a részletek sokaságának szentelt kimerítő figyelem is túlzásnak mutatkozhat; vajon nem aránytévesztés-e az is, hogy az *Egy téli bodzabokorra* értékeinek számbavétele során Haydn Évszakok című oratóriumának és a közelítő télhez írt Berzsenyi-versnek a tárgyalása is sorra kerül, egyenesen arról szólván, hogy itt Szabó Lőrinc „az emberiség egy-egy nagy korszakát, vagy valamely vissza-visszatérő átfogó stílusformációját” tudta „versbe szőni”, megteremtve „a változásnak kitett, sokformájú, és egyedeiben egy-egy méretarányos ciklusidőbe zárt élet teljes képletét”? Másrészt, a – más típust képviselő – *Sivatagban* részleteinek a tárgyalása közben nem lehetett volna-e bizonyos teatralitás (másutt a didaktikusság) problematikájának a tárgyalása számára is valamennyi helyet szorítani? Néhol talán a *Fűz a tóparton* egyébként kitűnően – a tükörkép-motívumot világirodalmi rokonságokra is kitekintve – szemrevételező fejtegetések is már-már túlságosan messzire vezetnek el, miközben nem marad tér annak a kérdésnek a megfogalmazásához, hogy vajon ez a vizsgált verstípus mennyire mondható jellemzőnek Szabó Lőrinc egész költészetére vonatkozóan. (Hiszen hasonlókkal gyakrabban lehet Weöres Sándor életművében találkozni – talán nem függetlenül az általa intenzíven tanulmányozott régi kínaiaktól. Azok a versek, amelyeket ezen a tájon Kabdebó könyve említ, csak távolabbról és csak más vonatkozásokban kapcsolhatók a *Fűz a tópartonhoz*.) Alighanem az „önmagában vett” túlértékelés esetével is találkozunk (pl. az *Operáció után* tárgyalásakor), máskor egyes viszonyítások engednek elfogultságra következtetni.

A *Tücsökzene* többszemponútú, elmélyült elemzése meggyőzően mutatja ki a ciklusban „az idill, az epepeia és a jelen ihletére keletkező életmagyarázat” hármásának egybeszővődését, a fejlődésregény imitációjával egyidejűen (érdemes lett volna itt a verses regényekkel rokon sajátságokat: illúziószületések és -vesztések hullámmozgásait is figyelembe venni), és van igazság abban a kijelentésben is, mely szerint ez a mű „a Nyugat költői hagyományainak összefoglalója”, „saját költői gyakorlatának és a Nyugat eredményeinek felhasználásával összegezővé válik, egy irodalomtörténeti korszak összefoglalója”. De azért jó, ha közben nem felejtjük el, hogy hasonló „összegezők” egy-egy késői Kosztolányi-remekben is kimutathatók – illetve: hogy nincs egyetlen olyan mű sem, amely képes lenne „a Nyugat költői hagyományai”-nak minden fontosabb értékét magában egyesíteni.

Még egy probléma kíván az eddigieken túl említést. A filozófiai és poétikai igényesség – melyet Kabdebó Lóránt egészében véve elismerést érdemlően vállal – szinte elkerülhetetlenül terheket ró a szövegre, nehezítve az olvasói befogadás menetét. Bonyolult összefüggések szálainak kirajzolása erőfeszítéseket kíván, s ennek nem könnyű eltüntetni a nyomait. Viszont kívánatos – csak a teljes megértés érdekében is. „Költészetében éppen a ciklikusság irányában mozduló beszédforma biztosítja az alkotásfolyamat tartósságát, amely az önmagát meghatározni akaró ember állandó kérdésállapotban létezését a dolgokra nyitott érdeklődés vizsgáló tevékenységében ragadja meg és alakítja állandóan kiegészülő poétikai információvá”, „Nem a vers elemeinek elkülönböző formáltságával vagy hangoltságával kapcsolódik a dialektikus poétikai paradigmához, hanem önelvű felépítettségének grammatikai megosztottsága-formáltsága révén”, „az általa megvalósított költői paradigma éppen esztétikai konvencióira merőlegesen alakul” – az ilyesfajta – nem gyakori, de azért nem is egyedien véletlenszerű – megfogalmazások sajnálatosan kárára vannak Kabdebó Lóránt más-különbben színvonalas értekező prózájának.

„A magyar költészet az én nyelvemen beszél” – ezt az idézetet írta föl könyvének címlapjára a monográfia szerzője. Végül is igazat adhatunk neki? A bibliai Jónás történetének újraírásában bizonyára éppoly kevésbé ismerhetők föl Szabó Lőrinc nyelvére jellemző sajátságok, mint Weöres *Háromrészes énekében* vagy Pilinszky *Négy-sorosában*. De hát a lírikusoknak meg szoktuk engedni, hogy kivételes helyzetekben némiképp fölébe rugaszkodjanak a tapasztalati tények laposabb domborzati rendszerének, s az idézőjelek korrekt módon jelzik itt a fenntartások lehetőségét. S hogy Szabó Lőrincnek nagy szerepe van századunk magyar költői nyelvének kialakításában, az eddig sem lehetett kétséges, Kabdebó Lóránt új könyve pedig komoly segítséget nyújt ahhoz, hogy a korábbiaknál jobban megértsük ennek a szerepnek a mibenlétét. (*Argumentum Kiadó, 1992.*)

Tamás Attila